

ПОНЯТТЯ І ЗНАЧЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ АКТИВ – ДОКУМЕНТІВ З ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ

Згідно зі ст. 55 Конституції України права та свободи громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Процесуальний порядок провадження у цивільних справах в судах України визначається Цивільно-процесуальним кодексом України.

Цивільний процес як передбачений законом порядок розгляду і вирішення цивільних справ характеризується перш за все стадійністю [1, с.3]. Професор В.М. Горшеньов зазначає, що послідовність здійснення повноважень забезпечується процесуальними стадіями і відображає сучасну характеристику організаційної діяльності. Професійність розгляду здійснюється у процесуальному судочинстві і відображає, в свою чергу, характеристику організаційної діяльності за предметною позначкою [2, с.17].

Але, як зазначає В.В.Комаров, регламентація процесуальної діяльності не обмежується тільки визначенням загального порядку цивільного судочинства за самостійними стадіями. Особливість правового регулювання цивільних процесуальних відносин полягає і в тому, що правовій регламентації підлягає кожна окрема процесуальна дія суду, який здійснює правосуддя, кожна процесуальна дія учасника цивільного процесу (позивача, відповідача, свідків тощо). Цивільне процесуальне законодавство передбачає, які процесуальні дії в цивільному процесі допускаються, яка послідовність здійснення процесуальних дій суб'єктами процесуальної діяльності, а також обов'язкове документальне їх оформлення у відповідних **процесуальних** актах – документах (ухвалах, рішеннях, протоколах тощо) [3, с. 18].

Механізм стадійного руху цивільної справи, взаємозв'язку процесуальних дій суб'єктів цивільної справи, взаємозв'язку процесуальних дій суб'єктів процесуальної діяльності та їх документального оформлення складає цивільний процес (цивільне судочинство) як встановлений законом порядок розгляду і вирішення цивільних справ [3, с.18].

Предметом дослідження цієї наукової статті буде вдосконалення загального поняття процесуальних актив – документів з цивільних справ, та значення процесуального акта – документа у системі цивільного судочинства, оскільки дослідження цих питань допоможе у майбутньому більш чітко з'ясувати правову природу кожного процесуального акта – документа у структурі цивільно – процесуальної форми.

Щодо самого поняття процесуального документа, то у 1996 р. його в своїй праці сформулювала Попова Ю.А., стверджуючи, що процесуальні документи – це сукупність судових актив, які закріплюють процесуальні дії суду і інших суб'єктів процесу в зв'язку з порушенням, розглядом і вирішенням цивільних справ, постановлень з інших судових рішень і ухвал, а також

у зв'язку з їх переглядом [4, с.13]. Виклад цього поняття є досить резонним, оскільки воно вказує на стадійність, яка притаманна цивільному судочинству, і на закріплення процесуальних дій суду та інших учасників процесу, що є цілком логічним для вирішення кожної цивільної справи. Згідно з нормами цивільного процесуального законодавства, усі дії суду і суб'єктів процесу суворо регламентовані і підкоряються вимогам цивільної процесуальної форми. Дії, здійснені за процесуальним регулюванням, є юридично нейтральними, які не тягнуть жодних правових наслідків. Але, на нашу думку, це поняття не відбиває особливі ознаки процесуальних актів-документів, а саме: 1) вони мають офіційний характер; 2) мають спосіб вираження і закріплення (технічний, машинописний, письмовий); 3) не мають єдиної процесуальної форми і єдиного змісту, все залежить від значення конкретного процесуального акта – документа; 4) форма і зміст процесуального акта – документа знаходяться у цілісній залежності; 5) зміст процесуального акта – документа залежить від норми, яка застосовується у певній стадії цивільного процесу; 6) процесуальні форми документів суворо зумовлені діями учасників процесу і закріплені у законі. Кожен з процесуальних документів у цивільному судочинстві має своє функціональне призначення на кожній стадії цивільного процесу, тобто має свої вимоги відносно процесуальної форми та змісту. Будь-яка стадія цивільного процесу, крім процесуальної мети, характеризується своїм специфічним змістом, колом суб'єктів процесуальної діяльності, особливим процесуальним оформленням [3, с.18]. Тому, вважаємо, що визначати процесуальні акти – документи як сукупність судових актів можливо лише у випадку загальної характеристики процесуальних актів-документів, «зовнішнього вираження поняття», викладення документів у цивільному судочинстві, якщо ж розглядати їх більш детально, з точки зору «внутрішнього вираження поняття», то процесуальний акт – документ можна зазначити, як правовий запис інформації на папері чи іншому носіїві, який виконує різноманітні функції за своїм функціональним призначенням, за встановленою законом процесуальною формою і змістом з дотриманням юридичної техніки, виступає гарантом законності і правопорядку у суспільстві, стоїть на захисті суспільних інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів та волі держави.

Таким чином, на нашу думку, буде цілком доцільно і логічно зазначити у понятті процесуальних актів – документів, як «зовнішній», так «внутрішній» прояв процесуального акта-документа у цивільному судочинстві: це сукупність судових актів, які мають правовий (офіційний) характер, які закріплюють процесуальні дії суду і інших суб'єктів процесу згідно з кожною стадією цивільного процесу за своїм функціональним призначенням з дотриманням процесуальної форми і змісту, виступають гарантом законності і правопорядку у суспільстві, стоять на захисті суспільних інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів та волі держави. Це поняття, на нашу думку, є більш досконалим у плані розкриття поняття процесуального акта-документа у структурі цивільно-процесуальної форми. Воно містить в собі як ознаки юридичного документа, так і ознаки процесуального акта – документа, отже, не суперечить одне одному, що дає змо-

гу вважати це поняття більш досконалим. Воно також зазначає призначення процесуального акта документа, вказуючи на вузьке і широке його розуміння. По-перше, на його функціональне призначення для кожної стадії цивільного процесу, а по-друге, функціональне призначення процесуальних актів-документів розкривається у гарантії законності і правопорядку у суспільстві, вони стоять на захисті громадських інтересів і прав громадян, а також процесуальної діяльності судів та волі держави.

Процесуальні акти в цивільних справах, як зазначалося вище, різняться між собою за своїм функціональним призначенням. Так, слід виділяти: право реалізуючі як різновид правозахисних, за якими суб'єкт добровільно приходить до висновку про захист своїх суб'єктивних прав – заяви осіб, які беруть участь у справі (позовна заява, скарга; заяви з окремих питань); правозастосовчі процесуальні акти, в яких фіксуються індивідуальні конкретні правові приписи, тобто визначається результат розгляду цивільної справи по суті, або визначаються прийняття скарги та порушення цивільної справи чи відмову в цьому – постанови суду першої інстанції (рішення, ухвали); процесуальні документи – документи у стадії перевірки законності та обґрунтованості судових постанов у судах апеляційної та касаційної інстанції; процесуальні документи в стадіях перегляду у зв'язку з нововиявленими та винятковими обставинами рішення, ухвали, суду, що набрали законної сили; процесуальні акти – документи в стадії виконання судових постанов. Важливе значення мають процесуальні акти – документи, що виконують допоміжну, проміжну чи інформаційну функцію. Допоміжними процесуальними актами є ухвали суду про забезпечення позову, про призначення судової експертизи тощо; до проміжних належить ухвали про зупинення провадження у справі; до інформаційних – протокол судового засідання [5, с.293].

Значення кожного процесуального акта – документа для кожної стадії цивільного процесу різноманітне, тому різноманітні і вимоги, які пред'являються до них. Значення цих актів – документів проявляється, на нашу думку, саме у здійсненні процесуальних дій (функціональному призначенні), для яких вони були створені шляхом перетворення і історичного розвитку, і є закріпленими у діючому ЦПК України. Кожне елементарне чергування однозначних моментів можливо розглядати в якості послідовності. Послідовність розвитку цивільного процесу є не в тому, щоб одна стадія заміняла іншу, а у якісному перетворенні самої цивільної справи. Кожна стадія – це якісна нова сходинка у загальному процесі [6, с. 43].

На нашу думку, якісне перетворення цивільної справи залежить перш за все від вірності у додержанні процесуальної форми і змісту кожного процесуального акта – документа, який грає одну з основоположних ролей у стадіях цивільного процесу.

Так, якщо ми візьмемо правозахисні процесуальні документи (позовні заяви, скарги; заяви з окремих питань) і розглянемо їх структуру, то всі вони є волевиявленнями осіб, які беруть участь у справі, і являють собою вимоги чи прохання, звернені до суду. Ці вимоги чи прохання закріплені у зазначену форму з дотриманням змісту цих процесуальних документів у

статтях ЦПК України, але, як зазначалося раніше, незважаючи на те, що всі вони призначені захистити права громадянина чи юридичної особи, вони мають певні відмінності між собою. Відмінності процесуальної форми і змісту цих правозахисних процесуальних документів тісно впливають на значення самого документа для послідовності цивільної справи.

Таким чином, із усього вище зазначеного, дійдемо висновку, що кожний процесуальний акт – документ має своє значення для структури цивільно-процесуальної форми, яке знаходить своє відображення у функціональному призначенні кожного процесуального акта – документа. Значення певного визначного процесуального акта – документа розкривається у будь – якій стадії цивільного процесу, оскільки крім процесуальної мети, вона характеризується своїм специфічним змістом, колом суб'єктів процесуальної діяльності, **особливим процесуальним оформленням**, яке є закріпленим у законодавстві, відображається у процесуальній формі і змісті кожного з процесуальних актів-документів. Внутрішнє і зовнішнє вираження процесуальних актів-документів не повинно суперечити одне – одному, воно повинно бути досконалим, відповідати кожній стадії цивільного процесу. І оскільки різноманітне функціональне призначення процесуальних актів – документів для кожної стадії цивільного процесу, то й різний результат при виконанні будь – якого процесуального акта – документа.

Дослідження і вдосконалення у подальшому поняття і значення процесуальних актів – документів з цивільних справ має дуже велике значення для забезпечення охорони прав і свобод громадянина та юридичної особи, а також буде сприяти якійсь роботі судів різної юрисдикції. Аналіз і конструктивні зміни форми і змісту кожного процесуального акта – документа, на наш погляд, сформулюють у цивільному процесі більш чітку уяву про систему процесуальних актів – документів, їх взаємодію і вплив на структуру цивільно-процесуальної форми. Вважаємо, що це скромне викладення міркувань стосовно поняття процесуальних актів – документів та їх значення приведе до перспективного вдосконалення системи дії цих документів і розширить уявлення про їх поняття і значення у цивільному процесі.

Список літератури: 1. Кройтор В.А., Перунова О.М., Фролов М.М., Сапейко Л.В., Сліпченко О.І., Ясинок М.М.. Складання процесуальних документів з цивільних справ. Х., 2003. 2. Юридическая процессуальная форма: теория и практика. Под общ. ред. гл.-кор. АН УССР П.Е. Недбайло и д-ра юрид. наук В.М. Горшенёва. М., 1976. Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В.Комарова. Х., 1992. 3. Цивільне процесуальне право України / За ред. В.В. Комарова. Х., 1999. 4. Попова Ю.А. Гражданско-процессуальная документация. Учеб. пособие/ Краснодар, 1996. Олійник В.Ф.. Протокол судового засідання // Вісник Національного університету внутрішніх справ. 1996. № 6. Масленкова Н.И.. Гражданский процесс как форма социального управления. Свердловск, 1989.

Надійшла до редколегії 21.07.04